

Perioada nazistă în țările Baltice

Michael Zimmermann

Caracterul dihotomic al persecuției | Unități mobile de exterminare | Letonia | Estonia | Auschwitz-Birkenau

➤ În Țările Baltice, asasinarea romilor urmează imediat atacului german din 1941. Cei din SS și Wehrmacht îi omoară pe romii care le cad în mâini. Mai târziu, odată cu transformarea forțelor mobile în unități staționare și întărirea acestora prin unități de poliție, germanii urmează aceeași politică de exterminare, cu ajutorul autorităților de ocupație civile. În Estonia, doar 5 până la 10 % din populația romă dinaintea războiului supraviețuiesc ocupației germane.

INTRODUCERE

Atacul german contra Uniunii Sovietice și Țărilor Baltice, din vara lui 1941, îmbracă, dintr-odată, caracterul unui război rasist de cucerire și exterminare. Pentru această campanie, patru grupe de intervenție (Einsatzgruppen) – ale unităților mobile ale SS-ului (acronim de la SchutzStaffel –escadron de protecție) - specializate în masacre - au fost puse pe picioare. Aceste Einsatzgruppen, concertate cu alte unități SS și forțe de ocupație germane (autorități civile și militare), îi masacrează pe romii care le cad în mână, însă nu îi caută cu ardoarea pe care o manifestă contra evreilor și comuniștilor. Totuși, odată transformate în unități locale ale poliției de securitate (Sicherheitspolizei sau SiPo) și întărite cu unități ale poliției structurii germane (adică poliția obișnuită, numită Ordnungspolizei sau OrPo), ca în regiunea Baltică, aceste Einsatzgruppen procedează la lichidarea sistematică a romilor. Din

CARACTERUL DIHOTOMIC AL PERSECUTIEI

Persecuția romilor de către naziști se bazează pe ideea că, de fapt, comportamentul grupurilor sociale este determinat de

UNIUNEA SOVIETICĂ OCUPATĂ, TOAMNA LUI 1942

Ilustr.1 (după Kenrick-Puxon,1995, pag.88 și Zimmermann 1999, pag.141)

1941 până în 1943, în Letonia, probabil jumătate din cei 3.800 romi care locuiau în această țară a fost masacrată. În Estonia, mai mult de 90% dintre cei 750-850 de romi sunt asasinați. Cazul Lituaniei merită studii suplimentare, dar istoricii apreciază că marea majoritate a populației rome din această țară a fost împușcată. Mai mult, la începutul lui 1944, 2.000-3.000 de romi sunt deportați la Auschwitz –Birkenau, din Bielorusia și Lituania.

parametrii biologici și factorii genetici. În ceea ce îi privește pe romi, această noțiune rasistă se traduce prin două caracteristici : ținta principală a persecuției”țigănilor”, în Germania o constituie persoane bănuite de a fi Zigeuner mischlinge : „țigani metisaiți”, care – după teoreticianul igienei rasiale

Robert Ritter – „au deviat de la natura lor biologică inițială.” Politica interioară nu se referă la micul grup de romi itineranți care se căsătoresc doar între ei și clasați ca „puri din punct de vedere rasial”. Totuși, în teritoriile ocupate de Germania, în mod sigur politica inversă este cea care prevalează

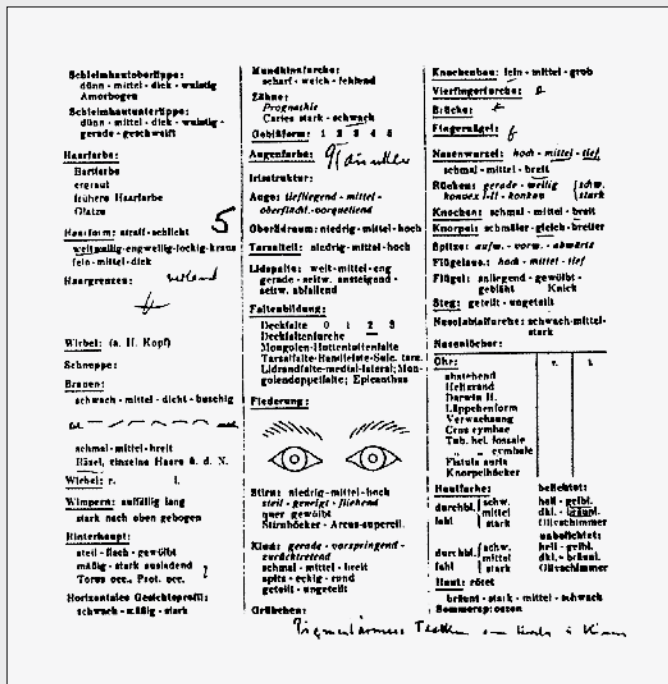
Caracterul dihotomic al persecuției

Unități mobile de exterminare

Letonia

Estonia

Auschwitz – Birkenau

Illustr. 2

Unul dintre formularele concepute de Robert Ritter pentru înregistrarea datelor biologice ale romilor

(după Hancock 2002, pag.44)

4.8.41 ianovsky	362 Juden, 41 Jüdinnen, 5 russ. Komm. 14 lit. Kommunisten	422
5.8.41 samainai	213 Juden, 66 Jüdinnen	279
7.8.41 Utaha	483 " , 87 " , 1 Litauer, war Leichenfledderer an deutschen Soldaten	571
11.8.41 Ukmerge	620 Juden, 82 Jüdinnen	702
9.8.41 Kauan-Fort	484 " , 50 "	534
11.8.41 ianovsky	450 " , 48 " , 1 lit. 1 russ. K.	500
13.8.41 Algtus	617 " , 100 " , 1 Verbrecher	719
14.8.41 Jonava	497 " , 55 "	552
15. und 16.8.41 Hokiskis	3200 Juden, Jüdinnen und J-Kinder, 5 lit. Komm., 1 Pole, 1 Artimae	3207
9. bis 16.8.41 samainai	294 Jüdinnen, 4 Judenkinder	298
27.8. bis 14.8.41 Hokiskis	493 Juden, 432 Russen, 56 Litauer (alles aktive Kommunisten)	981
18.8.41 Kauan-Fort IV	690 Juden, 402 Jüdinnen, 1 Jolin, 711 Intell.-Juden aus dem Ghetto als Repressalis für eine Sabotagehandlung	1 812
19.8.41 Ukmerge	290 Juden, 255 Jüdinnen, 1 o. d. r. 56 Judenkinder, 1 russ. Kommunist	645
22.8.41 Lüneburg	1 russ. Komm., 5 Letten, dabei war 1 Öster, 1 russ. (ardist), 1 olem, 5 Litauer, 1 Lituaner, 1 Zigeunerkind, 1 Jude, 1 Jüdin, 1 Araber, 2 o. d. r. (Geftugnia - beziehung in Lüneburg)	21

- 16.152

Illustr.3

Raportul unui Einsatzgruppe care repertoriază 16.152 de persoane executate, inclusiv romi

(după Kenrick -Puxon 1995, pag.91)

după 1939 : romii nomazi sunt mult mai amenințați decât cei stabiliți.

Acest aspect dihotomic al persecuției „țiganilor” decurge, la rândul lui, din accentul pus pe diversele fațete ale imaginii ostile a „alterității țiganului”. În cadrul Reich-ului propriu-zis, se crede că amenințarea percepută în folclorul rasist emană din „țiganul metisat”(mischlinge), care duce o viață parțial sau total sedentară, care ar provoca „degenerescența”, „poporul german”, prin contactele sociale mai strânse cu populația majoritară. În afara Reich-ului și, mai ales, în teritoriile ocupate din est, construcția fantasmatică a „alterității țiganului” se referă, în special, la romul nomad. Se acreditează ideea că stilul său de viață „mobil” este un simplu paravan destinat să camufleze activitățile de spionaj contra germanilor, în profitul „dușmanului lumii întregi care este evreul bolșevic”. (Ilustr.2)

UNITĂȚI MOBILE DE EXTERMINARE

Istoricii care au analizat politicile naziștilor față de romi s-au pus de acord

în a spune că cel de al doilea război mondial - declanșat de regimul nazist la 1 septembrie 1939, prin atacul contra Poloniei - a provocat o creștere sensibilă a opresiunii și persecuțiilor și, în definitiv, un genocid. În mod particular, ofensiva germană contra Uniunii Sovietice din vara lui 1941, prezintă - de la început - toate caracteristicile unui război rasist de cucerire și exterminare. Pentru această campanie, patru Einsatzgruppen (A,B,C și D) – unități mobile de exterminare ale SS – au fost puse pe picioare. Ele și-au primit principalele instrucțiuni de la oficiul principal de securitate al Reich-ului. Cu totul, cele patru unități, adică 3.000 de oameni, vor asasina mai mult de un milion de persoane. (Ilustr.1)

Aceste Einsatzgruppen se bazează pe directive destul de vagi pentru a-și selecționa victimele. Ele nu sunt interesate în mod particular de definiții precise. Unitatea de intervenție A - cea care comite asasinatul din Țările Baltice și regiunile nordice ale Rusiei – a calculat că la 1 februarie 1942 ea lichidase 240.410 persoane. Mai mult, 218.000 de evrei împușcați și 5.500 alte asasinate în

cadrul pogromului, acest număr include „și lituanieni care au încercat să treacă frontiera, comuniști, partizani, bolnavi mintal și alții”. Structura celor „alți” 311 nu este detaliată. Romii poate că au fost atașați categoriilor de „partizani” și „alții” (Ilustr.3)

Romii au figurat, într-adevăr, printre victimele celor din Einsatzgruppen și altor unități SS, pe pământ sovietic și în regiunea baltică. Ținta inițială a acestor unități erau evreii statului sovietic și membrii aparatului partidului comunist, intelligentsia evreiască și orice evreu considerat ca susceptibil de a opune rezistență. Totuși, din prima lună a campaniei din est, aceste Einsatzgruppen își radicalizează acțiunile și încep să asasineze cât de mulți evrei puteau, de acum încolo avându-i în vedere și pe romi.

În URSS și Țările Baltice, unitățile Wehrmacht-ului (armata regulată germană) nu sunt, de cele mai multe ori, direct implicate în exterminarea romilor, însă poliția militară, poliția militară secretă și, în particular, diviziunile secrete (Sicherungsdivisionen) din spatele frontului, îi trimit pe „țiganii nomazi” către

IMAGINEA „DUȘMANULUI”

Acțiunea celor de la Einsatzgruppen și a altor unități SS se bazează pe o imagine ierarhic articulată a dușmanului. În vârful numitei ierarhii se găsesc evreii și comuniștii, ca și amestecul lor fantasmatic: „conspirația mondială iudeo-bolșevică”. În această piramidă ideologică, „țiganii” ocupă un loc secundar, dar nu lipsit de importanță. Ei apar – în calitatea lor de persoane „inferioare din punct de vedere rasial” și așa zis „asociale”, – ca „partizani”, „spioni”, și „agenți” ai „dușmanului mondial evreiesc” imaginar. Cei de la Einsatzgruppen îi consideră informatori ai coloanei a cincea, în serviciul „bolșevismului evreiesc” și se referă mai ales la romii rătăcitori, despre a căror existență sunt informați. Considerați doar auxiliari ai „dușmanului mondial”, ei nu stau în capul listei persoanelor care trebuie lichidate cu prioritate.

Ilustr.4

Die im Lande umherirrenden Zigeuner bilden eine Gefahr in doppelter Hinsicht:

- 1.) als Überträger von ansteckenden Krankheiten, insbesondere von Fleckfieber,
- 2.) als unzuverlässige Elemente, die sich weder den Vorschriften der deutschen Behörden beugen, noch gewillt sind, eine nutzbringende Arbeit zu verrichten.

Es besteht begründeter Verdacht, dass sie durch Nachrichten - Übermittlungen im feindlichen Sinne der deutschen Sache schaden. Ich bestimme daher, dass sie in der Behandlung den Juden gleichgestellt werden.

Ilustr.5

Scrisoarea lui Hinrich Lohse, datată decembrie 1941. În încercarea de a argumenta rațional masacrul motivat rasial al romilor la Libau, Lohse îi descrie pe „țiganii rătăcitori prin țară” ca purtători de boli infecțioase și ca „elemente puțin fiabile, care nu sunt nici pregătite să asculte de ordinele autorităților germane, nici doritoare să facă o muncă utilă.” Pe de altă parte, pretinde el, există motive plauzibile de a crede că acești oameni prejudiciază cauza germană, furnizând informații. Considerați, astfel, spioni, elemente antisociale și un risc sanitar, „țiganii” sunt prezentați de către Lohse ca buni candidați la masacru: „Declar că trebuie tratați precum evreii”.

(după Zimmermann 1999, pag.143, detalii)

Einsatzgruppen, în vederea executării lor. Pe deasupra, unitățile Wehrmacht-ului dau ajutor organizațional și tehnic considerabil execuțiilor comise de Einsatzgruppen. Acestea îi omoară pe romii care le cad în mână, fără a-i căuta cu ardoarea manifestată pentru a-i prizoni pe evreii comuniști. Totuși, acele Einsatzgruppen mobile, odată transformate în unități staționare ale poliției de securitate (SiPo), întărite de unitățile poliției structurii germane (OrPo) și asigurate de susținerea autorităților de ocupație civile, cum a fost în regiunea mării Baltice, încep să-i lichideze sistematic pe romi (Ilustr.4,5)

LETONIA

Nu avem încă suficiente informații despre asasinatelor comise asupra romilor în Lituania, însă știm cu certitudine că uciderea sistematică a romilor a început pe 4 decembrie 1941, odată cu execuția a o sută de persoane, la Libau. Autorii sunt membrii diviziei poliției structurii germane, staționate în acest oraș. Acest masacru este rodul inițiativei coman-

dantului poliției structurii din „Ostland” (teritoriile care cuprind Țările Baltice și Bielorusia): Georg Jedicke. El a reușit să obțină o scrisoare de la guvernatorul Statului Ostland, Hinrich Lohse, prin care acesta aprobă asasinatul „țiganilor” de la Libau. În această scrisoare, susnumitul Lohse declară că „țiganii (...) care rătăcesc prin această țară (...) trebuie tratați ca evreii” (Ilustr.5)

Circulara lui Lohse, datată 4 decembrie 1941, nu enunță criteriile care permit încadrarea unei persoane în categoria „țiganii” și nu precizează nici dacă formula „țiganii care rătăcesc prin această țară” îi desemnează și pe romii sedentari. Poliția de securitate germană din Letonia interpretează declarația guvernatorului statului ca scutindu-i de arestare și lichidare „pe țiganii sedentarizați, care au o muncă regulată și nu reprezintă nici un pericol pentru societate, din punct de vedere politic sau criminal.” Dimpotrivă, omologii lor din poliția structurii – când îi arestează pe romi și îi trimit la Poliția de securitate – interpretează formula „țiganii care rătăcesc prin țară” ca înglobându-i pe

toți „țiganii”. Din această cauză, în Letonia, Țară Baltică având cea mai mare populație romă, atât romii nomazi, cât și cei sedentarizați sunt trimiși către poliția de securitate, în vederea execuției lor, în primele luni ale lui 1942.

Absența definirii clare (și comune - a poliției de securitate și a poliției structurii) a ținutelor căutate îl fac pe Karl Friederich Knecht, comandantul lui OrPo din Letonia, să publice o primă circulară explicativă, în martie și o a doua în aprilie 1942. Conform acestor texte, s-a decis, în finalizarea discuțiilor cu comandantul poliției de securitate din Letonia, ca, pe viitor, numai „țiganii rătăcitori” să fie arestați și trimiși la SiPo. În 1942 și 1943, în toată Letonia, romii își pierd viața datorită formulării prea vagi a acestor circulare, care nu indică cu claritate cum poți deosebi un „țigan” rătăcitor de unul sedentarizat și se dă, astfel, carte albă poliției, pentru selecționarea victimelor, în lunile care au urmat. Se estimează că în jur de jumătate din cei 3.800 de romi din Letonia au fost omorâți. Cei care au fost cruțați primesc ordin să nu-și părăsească locuința.

ESTONIA

Primele execuții ale romilor în Estonia au loc imediat după invazia germană din iunie 1941, la inițiativa estonienilor. În absența unei politici „antițigănești” coerente, ordinele contradictorii – referitoare la tratamentul care trebuie aplicat „țiganilor” – emanând de la oficiul principal de securitate al Reich-ului, respectiv, de la Ministerul german al Teritoriilor ocupate din est și de la Wehrmacht - generează o situație confuză, care explică, probabil, supraviețuirea majorității romilor estonieni, până la începutul toamnei lui 1943. La sfârșitul lui 1941 și începutul lui 1942, poliția criminală estoniană, acționând la ordinele germanilor, începe să-i trieze pe romi. Unii sunt deportați într-un lagăr de concentrare, lângă Talinin. Începând din vara lui 1942, toți romii din Estonia sunt supuși la munci grele. Primul mare masacru costă viața unei treimi din populația romă estoniană și are loc în octombrie 1942.

În ianuarie și februarie 1943, romii supraviețuitori sunt privați de

bunurile lor și închiși în lagărul de concentrare de la Talinin. Ceilalți - din populația romă estoniană – sunt lichidați la începutul lui octombrie 1943. Câteva săptămâni mai târziu, armata rusă lansează o ofensivă contra Wehrmacht-ului, în nordul Rusiei. În timp ce trupele sovietice se apropie de Estonia ocupată, poliția de securitate îi omoară pe romii deținuți în lagărul de concentrare de la Talinin, căci își imaginează, în delirul său, că nefericiții ar risca să servească în „coloana a cincea” a Armatei Roșii. Numai 5 -10 % din populația romă dinaintea războiului (care număra între 750 și 850 de persoane) vor supraviețui ocupației germane, în această țară.

AUSCHWITZ- BIRKENAU

La începutul verii lui 1942, în timp ce Ministerul german al Teritoriilor ocupate din est abia începe să elaboreze o politică „țigănească”, arestările și execuțiile în masă, efectuate de către poliția de securitate germană (SiPo), ating vârful. Discuțiile asupra proiectu-

lui unei circulare intitulate „Tratamentul țiganilor în Teritoriile ocupate din est” continuă, în acest minister, până la începutul anului 1943. Se sugerează ca, de acum încolo, să fie adunați toți „țiganii” și să fie plasați sub atentă supraveghere, în lagăre și campamente speciale, fără alte precizări. Heinrich Himmler, în calitatea sa de șef al SS-ului, respinge propunerea ministerului. Acum el este de părere că „țiganii” sedentarizați trebuie să fie tratați ca și ceilalți locuitori și că tuturor „țiganilor rătăcitori” trebuie să li se aplice aceleași regulamente ca și evreilor. Pe când, în 1942, persoanele considerate ca fiind „țigani rătăcitori” erau împușcate, în 1943 se propune ca ei să fie trimiși în lagărele de concentrare. Acest consemn sibilinic echivalează cu ordinul de a-i aduna pe romii itineranți din Europa de Est la Auschwitz-Birkenau, unde SS-ul a constituit o secțiune „de țigani”, specială, de la începutul anului 1943. În 1944, între 2.000 și 3.000 de romi sunt deportați la Auschwitz de la Brest-Litovsk (în Bielorusia ocupată) și din Lituania.

CONCLUZIE

Este greu de calculat cu precizie numărul romilor lituanieni, letoni și estonieni asasinați în Țările Baltice și la Auschwitz- Birkenau. În

Letonia, Einsatzgruppen A mobil și unitățile fixe ale poliției au lichidat în jur de jumătate din populația romă, considerăm cam 3.800 de suflete. În Estonia, între 90 și 95 % dintre cei între 750 și 850 de romi

din această țară au fost masacrați. Cazul Lituaniei ar merita un studiu suplimentar, dar istoricii apreciază că marea majoritate a romilor din această țară, dinaintea războiului, a fost asasinată.

Bibliografie

Hancock, Ian (2002) *We are the Romani people. A me sam e Rromane džene*. Hatfield: University of Hertfordshire Press | **Kenrick, Donald / Puxon, Grattan (1995)** *Gypsies under the Swastika*. Hatfield: University of Hertfordshire Press | **Weiss-Wendt, Anton (2003)** *Extermination of the Gypsies in Estonia during World War II - Popular Images and Official Policies*. In: *Holocaust and Genocide Studies*, Vol. 17, pp. 31-61 | **Zimmermann, Michael (1999)** *The Soviet Union and the Baltic States 1941-44: the massacre of the Gypsies*. In: *Kenrick, Donald (ed.) In the shadow of the Swastika. The Gypsies during the Second World War - 2*. Hatfield: University of Hertfordshire Press, pp. 131-148 | **Zimmermann, Michael (2001)** *The Wehrmacht and the National Socialist Persecution of the Gypsies*. In: *Romani Studies 5, Vol. 11, No. 2, pp. 111-135*